

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
NƏSİMİ adına DİLÇİLİK İNSTİTUTU

DİL NƏZƏRİYYƏSİ İXTİSASI
İMTAHANLARI ÜÇÜN TEST SUALLARININ PROQRAMI
DOKTORANTURAYA QƏBUL

BAKI – 2015

Mövzular

Dilçilik böyük tarixi olan elmlərdən biri kimi uzun inkişaf yolu keçmişdir. Məlum olduğu üzrə qədim akkadlar, yəni assori-babillər şumer dili ilə öz dillərinin lüğətini eramızdan əvvəlki üçüncü minilliyin sonlarında tərtib etməyə başlamışlar. Həmin dövrü dilçiliyin təşəkkülü dövrü adlandırmaq olar. Dilçilik elminin tarixini, adətən, qədim hindlilərdən başlayırlar. Qədim hind dilçiliyi hindlilərin ədəbi dili olan sanskritlə xalq dili olan prakritin arasındakı get-gedə artan ciddi fərqlərin nəticəsində meydana gəlmişdir. Qədim hind dilçiliyi məktəbinə eramızdan üç əsr əvvəl yaşamış Vararuçi Katyayana, iki əsr əvvəl yaşamış Patancali, eramızın birinci əsrində yaşamış məşhur dilçi Bharthari, yaxud VI əsrində yaşamış Amara kimi görkəmli dil tədqiqatçıları daxildir.

Dil nəzəriyyəsi ixtisası üzrə minimum imtahanlar üçün hazırlanmış test suallarının əhatə etdiyi əsas istiqamətlər aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Ən qədim dövrlərdə dilçilik. Qədim hind dilçiliyi. Yunan dilçiliyi. Ərəb dilçiliyi
2. Orta əsrlərdə və intibah dövründə dilçilik. XVII-XVIII əsrlərdə dilçilik sahəsində tərəqqi.
3. Müqayisəli-tarixi dilçiliyinin əmələ gəlməsi.
4. Fəlsəfi dilçilik məktəbi. V.fon Humboldt və onun dilçilik görüşləri.
5. Naturalizm dilçilik məktəbi. A.Şleyxer və onun dilçilik görüşləri.
6. Psixoloji dilçilik məktəbi və onun əsas nümayəndələri.
7. Gənc qrammatiklər. Onların dilçilik görüşləri.
8. Moskva və Kazan dilçilik məktəbləri.
9. Gənc qrammatiklərin tənqidi. Sözlər və şeylər məktəbi. H.Şuxardt və onun dilçilik görüşləri.
10. Dilçilikdə estetik ideolizm. K.Fossler. Neolinqvistika və onun əsas nümayəndələri.
11. Sosioloji dilçilik. F. de Sössür və onun dilçilik görüşləri.
12. Strukturalizm və onun əsas məktəbləri.
13. Riyazi dilçilik təlimləri.
14. Dil və düşüncə probleminin mahiyyəti. Dil haqqında anlayış. Təfəkkür haqqında anlayış.
15. Dil və təfəkkür vahidləri.
16. Dil və nitq probleminin aktuallığı. Dil və onun xarakteri. Nitq və onun xüsusiyyətləri.
17. Məntiqi və qrammatik kateqoriyalar haqqında.
18. Nitq və onun növləri.
19. Nitqin formaları.
20. Ədəbi dil, əlamətləri, yaranması, xronoloji sərəhədi.

21. Ədəbi dil normaları.
22. Dil və cəmiyyət. Dilin sosioloji diferensiasiya məsələsi. Siniflər və dil.
23. Dilin inkişafının cəmiyyətlə bağlılığı. Dil təkamülünün sosioloji istiqamətləri.
24. Nitq mədəniyyəti və onun ictimai əhəmiyyəti.
25. Dilin tarixi və xalqın tarixi. Dilçilik və etnoqrafiya.
26. Dil – üslub və üslubiyyət. Üslub anlayışı. Üslubiyyət və onun növləri.
27. Dil vahidlərinin üslubi imkanları. Üslubi fonetika, leksika, onomastika, frazeologiya, morfologiya, sintaksis.
28. Dil sistemi və dil quruluşu anlayışları. Dil səviyyələri. Paradiqmatik və sintaqmatika.
29. Fonologiya və onun predmeti, vəzifələri. Fonem.
30. Qrammatika. Qrammatik kateqoriyaların mahiyyəti. Morfologiya və onun əsas vahidləri.
31. Sintaksis. Sintaqm haqqında anlayış. Cümlə. Cümlənin qrammatik və aktual üzvlənməsi.
32. Söz yaradıcılığı. Konversiya hadisəsi və onun söz yaradıcılığında yeri.
33. Leksika. Söz dil vahidi kimi.
34. Frazeologiya. Dilin frazeoloji tərkibi.
35. Linqvistik tipologiya. Qrammatik quruluşuna görə dillərin müxtəlif tipləri.
36. Bilinqvizm və onun xüsusiyyətləri. Bilinqvizm nəzəriyyəsi, növləri.
37. Dil universalilər nəzəriyyəsi.
38. Qlossematika və onun əsas nümayəndələri.
39. Praqa funksional dilçilik məktəbi.
40. Deskriptiv dilçilik.
41. Dilçilikdə metodlar. Təsviri, müqayisəli-tarixi metod. Müqayisəli-tutuşdurma metodu.
42. Sovet dilçiliyinin yaranması.
43. Azərbaycan dilçiliyi və onun yaranma tarixi.
44. Dillərin geneoloji təsnifi. Dil ailələri.
45. Sosiolinqvistik, predmeti və tədqiqat metodları.
46. Dil ictimai norma kimi. Sistem, norma, uzus.
47. Dilin mahiyyəti. Nitq və fəaliyyət. Əmək, cəmiyyət və dil.
48. Dilçilik və semiotika. Dil işarəsi anlayışı və təbiəti. Dil işarəsinin spesifikasiyası.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Axundov A.A. Ümumi dilçilik (dilçiliyin tarixi, nəzəriyyəsi və metodları). Bakı: Maarif, 1979, 254 səh.
2. Axundov A.A. Azərbaycan dilinin fonetikasi. Bakı: Maarif, 1983, 388 səh.
3. Qurbanov A. "Ümumi dilçilik", I-II cildlər (1989-1993).
4. Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка. /Отв. ред. Б.А. Серебренников. Издательство "НАУКА", М., - 1970.
5. Qurbanov A. "Ümumi dilçilik". Bakı, Maarif, 1976, 299 s.
6. Rəcəbli Ə. Nəzəri dilçilik. Bakı, Nurlan, 2003, 515 s.
7. Звегинцев В.А. История языкознания. XIX-XX веков в очерках и извлечениях. М., ч.II, 1965, 479 с.
8. Реформатский А.А. Введение в языкознание. М., 2000, 534 с.
9. N.Məmmədov., A.Axundov. Dilçiliyə giriş. Bakı, "Maarif", 1980.
10. A.Axundov. Ümumi dilçilik. Bakı, 2001.
11. A.Babayev. Dilçiliyə giriş. Bakı, 2010.
12. Z.Verdiyeva, F.Ağayeva, M.Adilov. Dilçilik problemləri. Bakı, "Maarif", 1982.
13. Кодухов В.И. Общее языкознание. Москва, «Просвещение», 1987.
14. Rəcəbli Ə. Dilçilik metodları. Bakı, Nurlan, 2003, 492 s.
15. Rəcəbli Ə. Müqayisəli-tarixi dilçilik. Bakı, Elm və Təhsil, 2017, 332 s.
16. Dilçilik Ensiklopediyası. I c, ADU, Mütərcim, 2003, 516 s.